

Verslag bijeenkomst

Werkgezelschap Godsdienstsociologie en Godsdienstantropologie

4 november 2016

Aanwezig:

Gerard Dekker, Jan Jonkers, Joris Kregting (secretaris), Rein Nauta, Erik Sengers, Jan Sloot, Hijme Stoffels, Sipco Vellenga (voorzitter), Nico Vink en 12 studenten.

Dr. William Arfman (Universiteit Leiden + Tilburg University) over zijn proefschrift 'Ritual Dynamics in Late Modernity' aangevuld met recent onderzoek naar rituelen.

Arfman opent met drie claims:

1. Opkomst van een collectief veld van collectieve herinneringen.
2. Liquid ritualizing (lees [hier](#) artikel in Journal of religion in Europe, 2014).
3. Innovating from traditions.

Op de eerste twee claims gaat hij verder in.

Opkomst veld collectieve herinneringen

Deze opkomst staat centraal in zijn proefschrift 'Ritual Dynamics in Late Modernity' (prof. dr. G.A.F. Hellemans en prof. dr. G.A.M. Rouwhorst waren zijn promotoren). Arfman veronderstelt dat de vernieuwing van rituelen buiten de kerk gevolgen heeft voor de rituelen binnen de kerk. Hij spiegelt het kunstproject [Allerzielen Alom](#) van Ida van der Lee aan het katholieke Allerzielen en aan opkomende soortgelijke protestantse initiatieven. Arfman constateert dat:

- de nadruk steeds meer op naasten/nabestaanden komt te liggen in plaats van op de overledenen;
- zich een ritueel veld ontwikkelt met verschuiving van individuele naar collectieve beleving;
- de grenzen tussen kerkelijke en buitenkerkelijke rituelen vervagen.

In zijn proefschrift werkte volgens Arfman de combinatie van een sociologische en een antropologische invalshoek productief, met afwegingen rond vragenlijst versus veldwerk, westers versus niet-westers en vooral 'etic versus emic' (onderzoeken als buitenstaander/van bovenaf of vanuit eigen perspectief/als insider).

Liquid ritualizing

Hoe past dit opkomende veld in de late moderniteit? Er is een soort tegenstrijdigheid tussen een samenleving met steeds minder vastigheid en de opkomst van deze nieuwe collectieve rituelen. Juist dit gebrek aan vastigheid leidt tot een nieuwe zoektocht. Maar wel met een duidelijk onderscheid tussen traditionele en nieuwe rituelen ('rooted versus liquid ritualizing'). Traditionele rituelen zijn niet langer meer de leidraad (voorschriften werken niet meer) maar kunnen wel creatief als bron worden ingezet. Een overeenkomst tussen zowel traditionele als nieuwe rituelen allebei als doel hebben te blijven voortbestaan. Uitdagingen voor nieuwe rituelen zijn dan ook herhaling/overdracht genereren, kwaliteit garanderen en publiek te blijven aantrekken.

In de discussie wordt de plek van de spiritualiteit tussen de kerkelijke en nieuwe ritualiteit beschouwd. En de vraag rijst of de nieuwe rituelen 'liquid' blijven of gaan stollen met een stabiel veld. Er lijkt een constante spanning te blijven bestaan tussen vastleggen en weerstand daartegen. Tot slot wordt gesteld dat nieuwe collectieve rituelen niet alleen rond de dood, van oudsher een collectieve aangelegenheid, zijn waar te nemen maar ook rond andere gebeurtenissen (bijvoorbeeld rond rampen als met de MH17 en rond Oranjefeesten).

Dr. Erik Sengers over zijn boek en promotieonderzoek 'Roomsche socioloog - Sociale bisschop. Joannes Aengenent als ideoloog en bestuurder van de katholieke sociale beweging 1873-1935'

Sengers schetst allereerst de persoonlijke achtergrond van monseigneur Aengenent, geboren (1873) en getogen in een omgeving van grote armoede in Rotterdam. In combinatie met de publicatie van de katholieke sociale leer in 1891 ([Rerum Novum](#)) verklaart dit Aengenent's inzet voor de rechten van arbeiders. Vanuit het grootseminarie te Warmond voert Aengenent debatten met liberalen en socialisten over de sociale leer, voert hij allemaal bestuurlijke activiteiten hieromtrent uit (o.a. eerste aanzet oprichting Volkskrant en Katholiek Sociaal Weekblad) en publiceert veel over sociale kwesties. In 1928 wordt hij bisschop. Centraal staat vanaf dan het bevorderen van de katholieke identiteit: Aengenent brengt een beweging op gang die katholieken innerlijk (via liturgie en sacramenten) wil omvormen waardoor hun identiteit wordt versterkt. Hiermee kan een tegenmacht worden gevormd tegen vooral het individualisme en het liberalisme teneinde de Nederlandse maatschappij te hervormen/verbeteren.

In de discussie komt tot uiting dat Aengenent geen socioloog was in de gebruikelijke zin van het woord maar zich vooral normatief bezig hield met de sociale leer. Daarnaast komt zijn rol in de verzuiling aan de orde waarbij Aengenent zich vooral tegen de liberalen verzette, meer dan tegen de socialisten.

Müge Simsek MA (PhD-kandidaat Universiteit Utrecht) over de geloofsbeleving van Nederlandse jongeren (in internationaal perspectief).

Simsek (ook verbonden aan [ICS](#)) doet promotieonderzoek onder supervisie van prof. dr. Frank van Tubergen en dr. Fenella Fleischmann. Ze onderzoekt de ontwikkeling van religie tijdens adolescentie op basis van het onderzoek [CILS4EU](#). Voor dit onderzoek zijn in Zweden, Duitsland, Engeland en Nederland in 2010 (in totaal meer dan 18.000 in bijna 500 scholen) jongeren van 14-15 jaar onderzocht, onder andere aangaande hun religieuze opvattingen en belevingen. Het gaat in eerste instantie om kinderen van immigranten (oversampled), of beter 'kinderen van ouders met een migratieachtergrond', maar er is tevens plaats voor een referentiegroep van jongeren die van oorsprong uit de vier genoemde landen komen. De jongeren zijn in de jaren daarna steeds opnieuw ondervraagd om zicht te krijgen op hun 'dynamics of religion'.

Eén van de hoofdvragen van Simsek is of jonge immigranten hun geloof behouden. Is er sprake van:

- Assimilatie? Met mogelijk secularisatie als gevolg.
- Gesegmenteerde assimilatie? Met religieuze stabiliteit als gevolg.
- Of 'reactive ethnicity' en concurrerende religieuze markten? Met een 'religious revival' als gevolg.

De religieuze context van het land van herkomst speelt een rol (komen immigranten uit een meerderheids- of minderheidspositie) maar zeker ook de religieuze context van het land waar ze in terecht komen. Er zijn wat verschillen voor wat betreft de manier waarop religie wordt weergegeven (als kerkelijke betrokkenheid, als bidden of als subjectief belang/'saliency') maar de moslimminderheid in Nederland kenmerkt zich in het algemeen door een sterke en stabiele religieuze identiteit. Ditzelfde kan overigens gesteld worden over de christelijke (protestantse) minderheid. Nader onderzoek zal ingaan op de rol van gender, opleiding en intergenerationele ontwikkelingen (wat dit laatste betreft lijkt er ook sprake van stabiliteit).

In de discussie wordt gevraagd hoe kerkelijke betrokkenheid is gemeten, voor Nederland rollen er hoge percentages uit de bus. Er wordt op gewezen dat een versterking van de religieuze identiteit van moslimmigranten niet gelijk gesteld mag worden met wat nu vaak aangeduid wordt met 'radicalisering'.